

Gerber - Jabir ibn Hayyan
(721 - 815)

Andreas Libau (Libavius)
(1540 - 1616)

Kyseliny a baze

Alchymisté – tepelný rozklad zelené skalice, ledek + síra $\rightarrow$ H_2SO_4

Pseudo-Gerber - příprava z H_2SO_4 a solí: HNO_3 , HCl a *aqua regia*,
izolace kyseliny citronové, octové a vinné

Libavius - příprava HCl a *aqua regia* (rozpouští Au)

Chemická látka produkováaná na světě v největším množství za rok:

H_2SO_4 150 Mt / rok

Atmosféra Venuše

Kyseliny a baze

R. Boyle (1627 - 1691): Změny barvy lakmusu

A. L. Lavoisier (1743 - 1794): Oxygenium = kyselinotvorný

Oxidy nekovů reagují s vodou na kyseliny

H. Davy (1779 - 1829)

J. Liebig (1803 - 1873)

Při reakci kyselin s nešlechtilými kovy se uvolňuje vodík

H⁺ určuje kyselé vlastnosti

Arrheniova teorie kyselin a zásad

Kyseliny:

Chutnají kysele

Obsahují vodík a uvolňují H^+ ve vodném roztoku

Reagují s kovy (neušlechtilými) za vývoje H_2

K, Ca, Na, Mg, Al, Zn, Fe, Ni, Sn, Pb

Barví lakmus červeně (R. Boyle)

Neutralizují baze

Baze:

Chutnají hořce

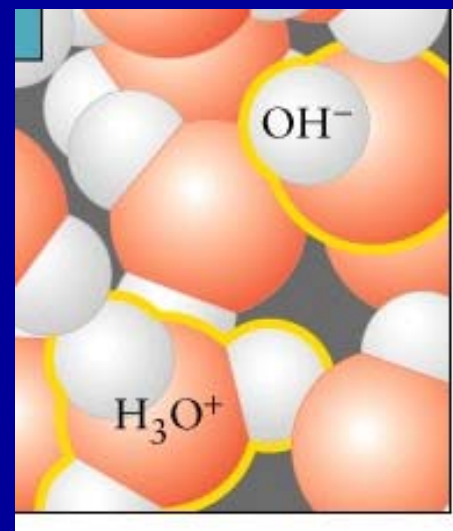
Obsahují OH^- a uvolňují ho ve vodném roztoku

Barví lakmus modře

Neutralizují kyseliny

Svante Arrhenius
(1859 - 1927)

Silné a slabé kyseliny podle Arrhenia

Silné kyseliny: **zcela** ionizované ve vodě (disociace 100%)

HCl, HNO₃, H₂SO₄, HClO₄, HI, HBr, HClO₃, HBrO₃, ...

Slabé kyseliny : **částečně** ionizované ve vodě

α (0% < disociační stupeň < 100%)

Organické kyseliny RCOOH, H₂CO₃, H₃BO₃, H₃PO₄, H₂S, H₂SO₃

Silné baze podle Arrhenia

Silné baze: zcela ionizované ve vodě (disociace 100%) :

Hydroxidy alkalických kovů, kovů alkalických zemin, $\text{Ba}(\text{OH})_2$,
další rozpustné hydroxidy

Slabé baze: slabé Arrheniovské baze neexistují

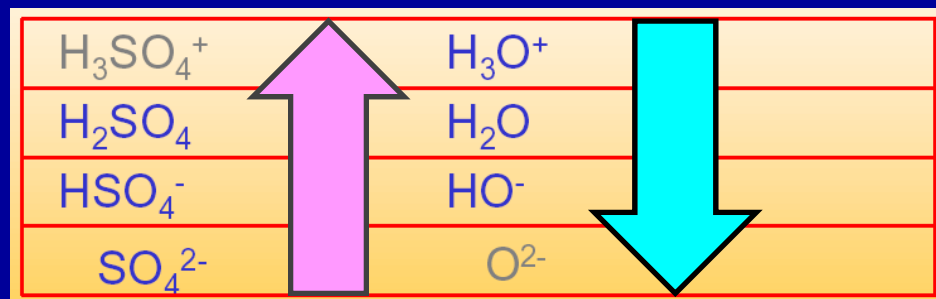
Málo rozpustné hydroxidy, např. $\text{Fe}(\text{OH})_3$, jsou 100% disociované

Brønsted - Lowryho kyseliny a zásady

Širší definice, není omezena na vodné prostředí

Kyselina = donor protonu H^+ (= Arrheniova kyselina)

Baze = akceptor protonu

Johannes Nicolaus Brønsted   Thomas Martin⁶ Lowry

Autoionizace (autoprotolýza) vody

$$K_C = [\text{H}_3\text{O}^+] [\text{OH}^-] / [\text{H}_2\text{O}]^2$$

$$a(\text{H}_2\text{O}) = x(\text{H}_2\text{O}) \sim 1$$

$$[\text{H}_3\text{O}^+] = 1 \times 10^{-7} \text{ mol l}^{-1}$$

$$K_w = [\text{H}_3\text{O}^+] [\text{OH}^-] \quad \text{iontový součin vody}$$

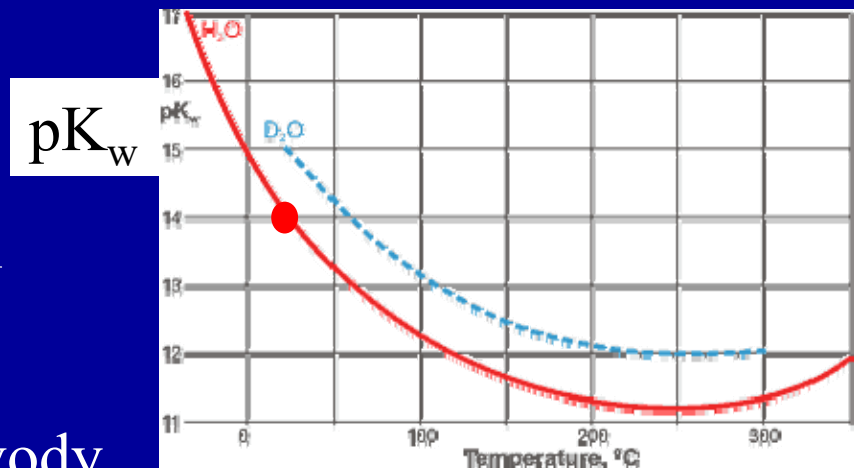
$$\text{p}K_w = -\log K_w = 14 \quad (25 \text{ }^\circ\text{C}, 101,325 \text{ kPa})$$

$$K_a = K_w$$

$$K_a = [\text{H}_3\text{O}^+] [\text{OH}^-] / [\text{H}_2\text{O}] = K_w \quad \text{konstanta kyselosti}$$

$$\text{p}K_a = 14$$

Voda je velmi slabá kyselina

Proton H^+

H^+ hydronium = H_3O^+ oxonium

doba života H_3O^+ = 1–4 ps

Hydratace protonu je exothermní

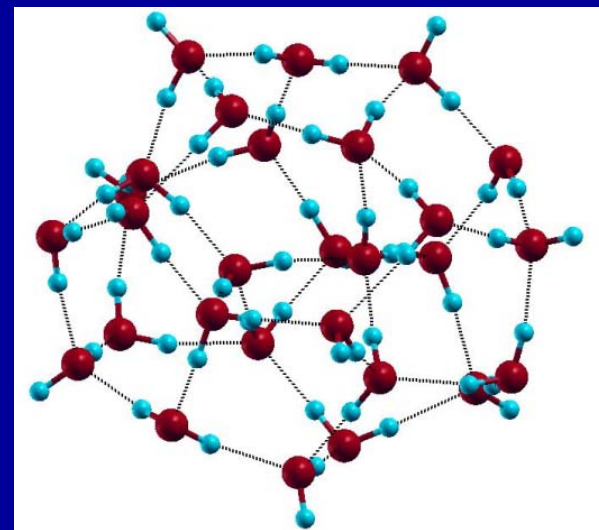
$$\Delta H^\circ_{\text{aq}}[\text{H}^+] = -1150 \text{ kJ mol}^{-1}$$

$$\Delta G^\circ_{\text{aq}} [\text{H}^+] = -1104 \text{ kJ/ mol}^{-1}$$

Manfred Eigen
(1927 - 2019)

NP za chemii 1967

Vysoká mobilita protonu H^+

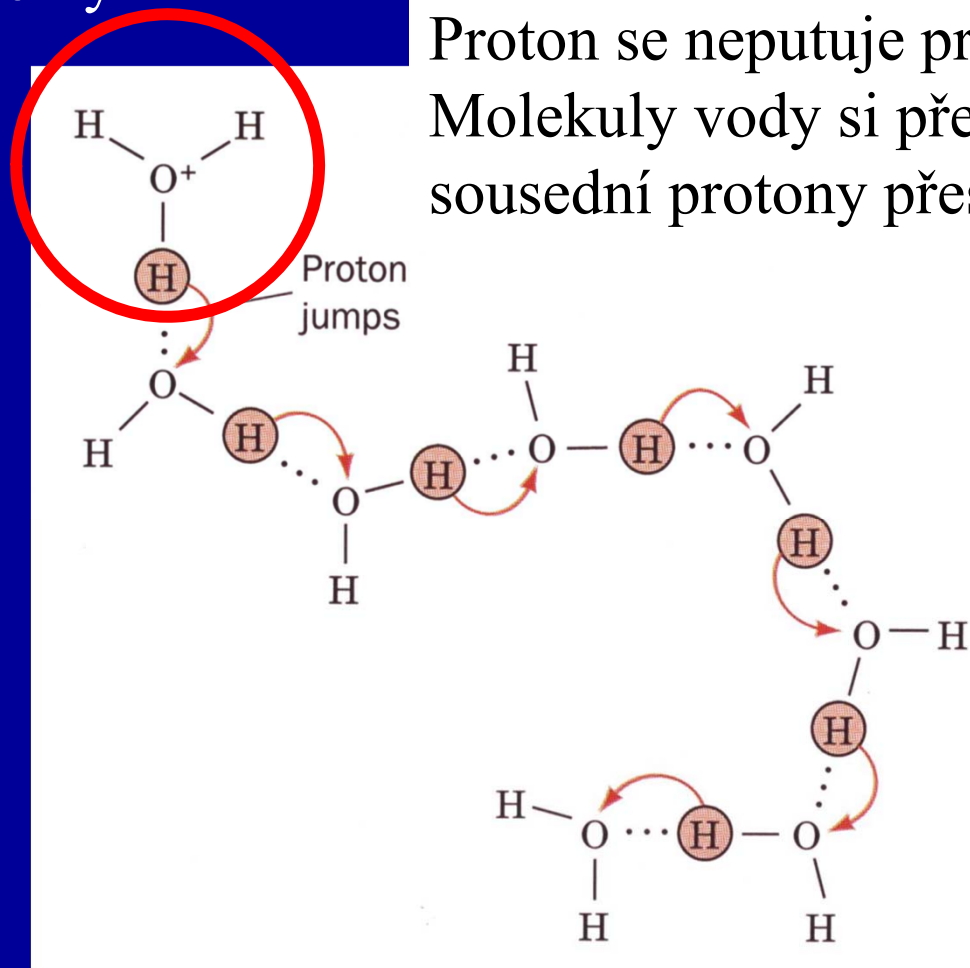
Extrémně rychlý pohyb H^+ ve
srovnání s jinými kationty

Grotthusův mechanismus

Proton se neputuje prostředím

Molekuly vody si předávají

sousední protony přes H-můstky

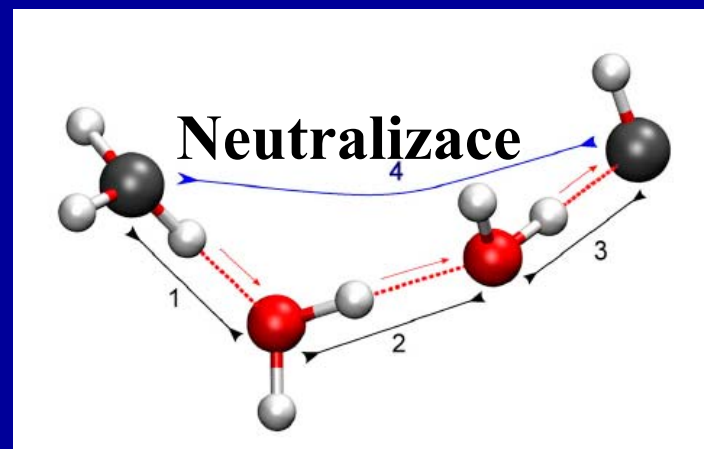
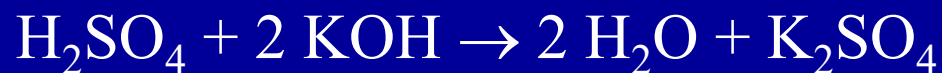
Neutralizace

(Co je poměr k_d / k_n ?)

Neutralizace je silně exothermní

Brønsted - Lowryho silné a slabé kyseliny

Rovnovážná konstanta disociace protonu
= ionizační (disociační) konstanta kyseliny
= konstanta kyselosti

$$K_C = \frac{[\text{H}_3\text{O}^+][\text{SO}_4^{2-}]}{[\text{HSO}_4^-][\text{H}_2\text{O}]}$$

$$a(\text{H}_2\text{O}) = x(\text{H}_2\text{O}) \sim 1$$

Voda je reagent i rozpouštědlo

$$K_a = \frac{[\text{H}_3\text{O}^+][\text{SO}_4^{2-}]}{[\text{HSO}_4^-]}$$

$$\text{p}K_a = -\log K_a$$

Síla kyselin

$$K_a = \frac{[\text{H}_3\text{O}^+][\text{A}^-]}{[\text{HA}]}$$

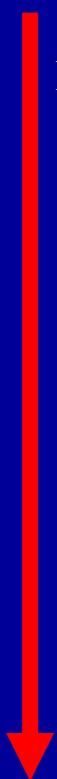
$$\text{p}K_a = -\log K_a$$

Kyselina	pK _a
NH ₃	35
ROH	15 – 18
H₂O	14,0
CF ₃ CH ₂ OH	12,4
PhOH	10,0
NH ₄ ⁺	9,2
HCN	9,1
CH ₃ COOH	4,75
HF	3,2
H₃O⁺	0
HCl	-7
HClO ₄	-10

Síla
kyseliny
roste

Slabé
kyseliny
pK_a kladné

Silné
kyseliny
pK_a záporné

Síla kyselin a ΔG

$$K_a = [\text{H}_3\text{O}^+] [\text{A}^-] / [\text{HA}]$$

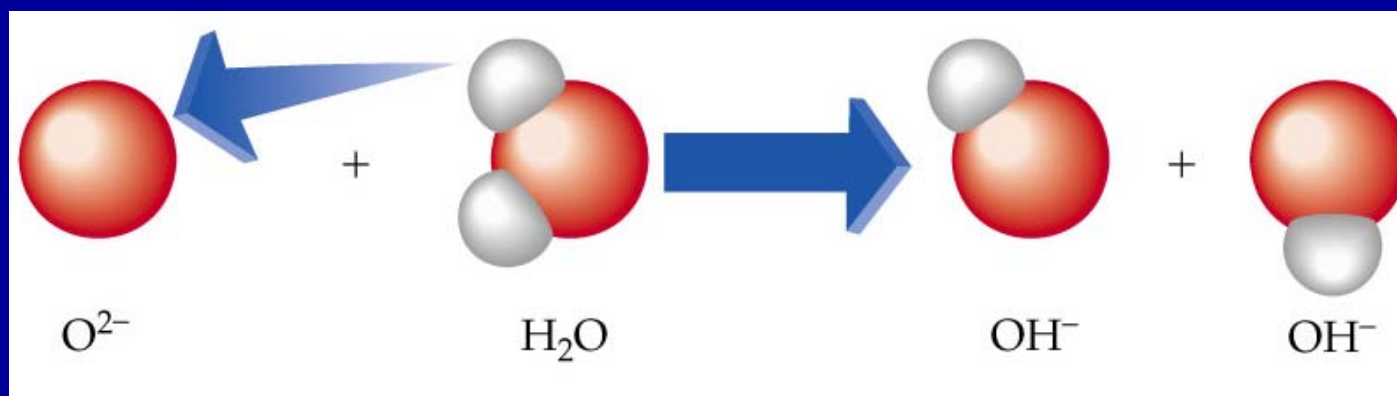
$$\text{p}K_a = -\log K_a$$

$$K_a = \frac{[\text{H}_3\text{O}^+][\text{A}^-]}{[\text{HA}]}$$

$$\Delta G = -RT \ln K_a = 2,3 RT \text{p}K_a$$

	K_a	$\text{p}K_a$	ΔG
Slabá kyselina	< 1	> 0	> 0
Silná kyselina	> 1	< 0	< 0

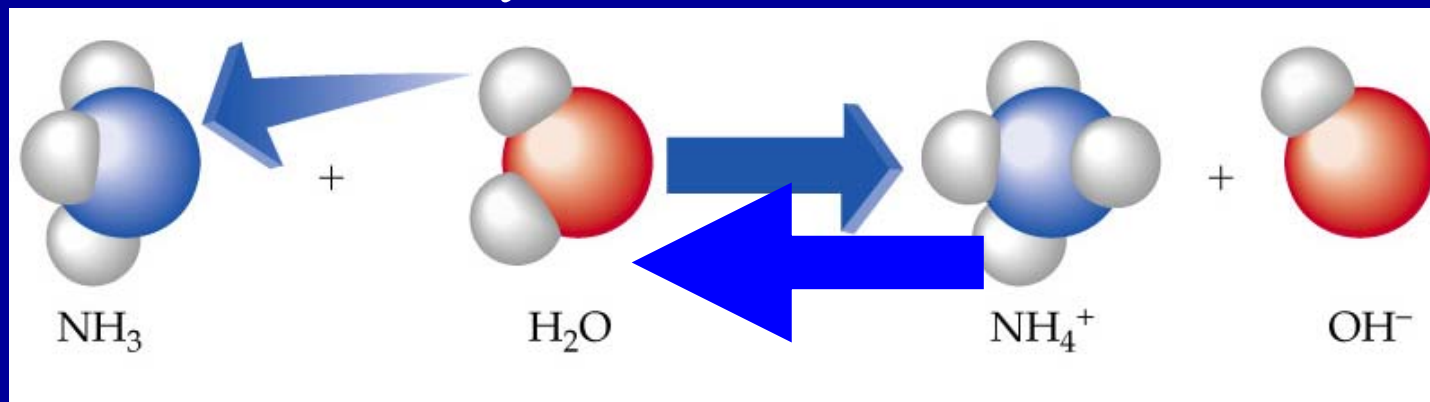
Brønsted - Lowryho silné báze

Brønsted - Lowryho slabé baze

Rovnovážná konstanta protonace baze vodou
= ionizační (disociační) konstanta baze
= konstanta bazicity

$$K_c = [\text{NH}_4^+] [\text{OH}^-] / [\text{NH}_3] [\text{H}_2\text{O}]$$

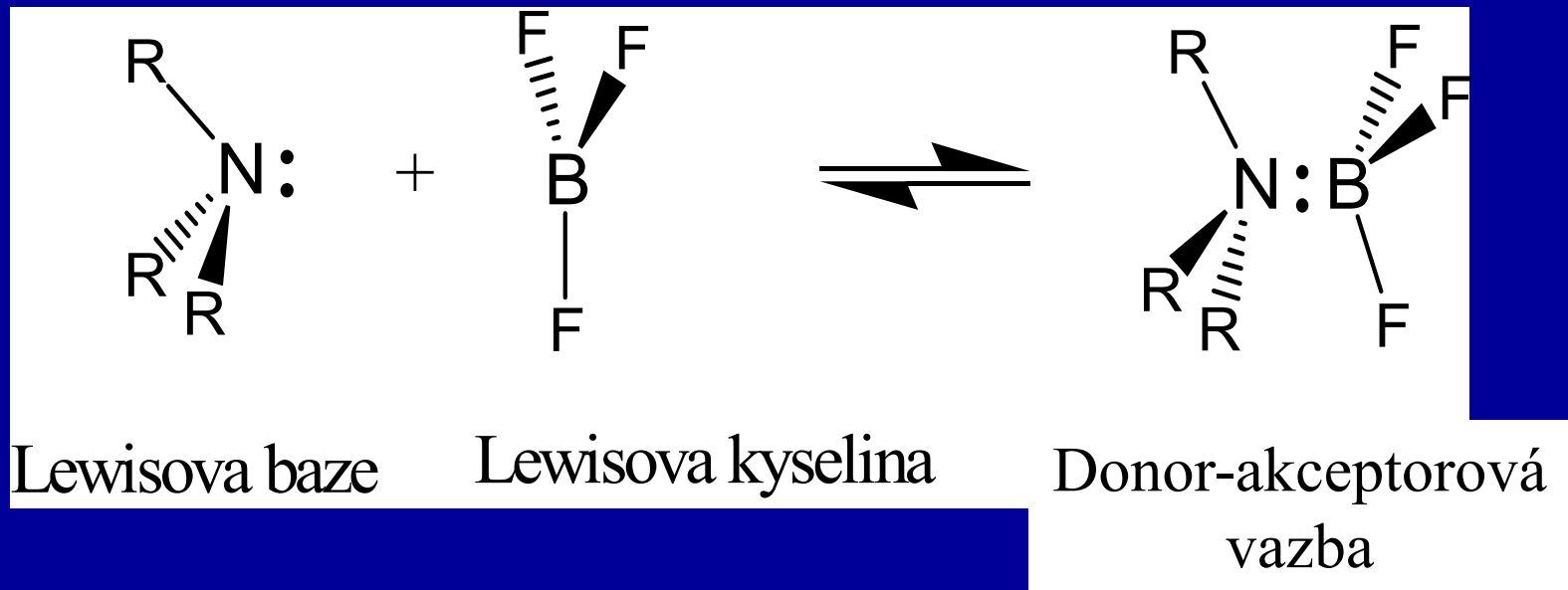
$$K_b = [\text{NH}_4^+] [\text{OH}^-] / [\text{NH}_3] \quad \text{konstanta bazicity}$$

$$\text{p}K_b = -\log K_b$$

Lewisovy kyseliny a baze

Lewisova kyselina – akceptor elektronového páru

Lewisova baze – donor elektronového páru

HSAB = teorie tvrdých a měkkých kyselin a bazí

Tvrdé kyseliny

Ti^{4+} , Cr^{3+} , Fe^{3+} , Co^{3+} , H^+

Tvrdé baze

NH_3 , NH_2R , N_2H_4 , H_2O ,
 OH^- , O^{2-} , ROH , RO^- , OR_2 ,
 CO_3^{2-} , SO_4^{2-} , OCIO_3^- , Cl^- ,
 F^- , NO_3^- , PO_4^{3-} , OCOMe

Měkké kyseliny

Cu^+ , Ag^+ , Hg^+ , Hg^{2+} , Pd^{2+} , Pt^{2+}

Měkké baze

H^- , R^- , C_2H_2 , C_6H_6 ,
 CN^- , CO , SCN^- , PR_3 ,
 P(OR)_3 , AsR_3 , SR_2 ,
 SHR , SR^- , I^-

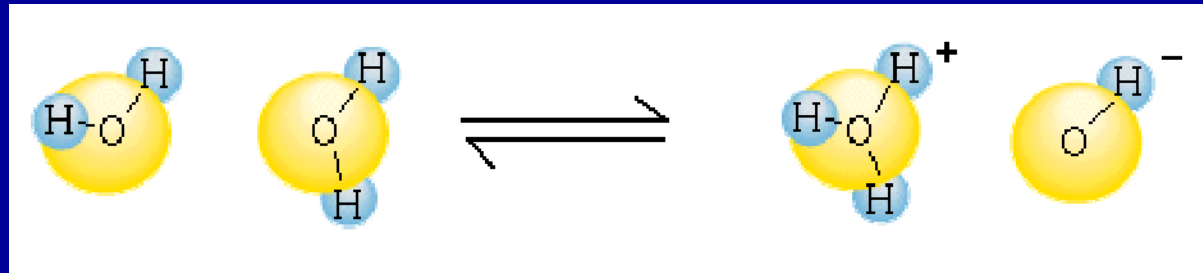

Acidobazické vlastnosti vody

Autoionizace vody

Voda je velmi slabý elektrolyt

$$K_C = [\text{H}^+][\text{OH}^-] / [\text{H}_2\text{O}]^2$$
$$a(\text{H}_2\text{O}) = x(\text{H}_2\text{O}) \sim 1$$

Voda je amfoterní – chová se jako kyselina i báze

$$K_w = [\text{H}^+][\text{OH}^-]$$

K_w = iontový součin vody

$$K_w = 1 \times 10^{-14}$$

$$[\text{H}^+] = [\text{OH}^-] = 1 \times 10^{-7} \text{ mol l}^{-1}$$

$pK_w = 14$ v čisté vodě při 25 °C a 101,325 kPa

Stupnice pH a pOH

$$\text{pH} = -\log [\text{H}^+]$$

1909

S. P. L. Sørensen vaření piva

V čisté vodě

$$[\text{H}^+] = 1 \times 10^{-7} \text{ mol l}^{-1}$$

$$\text{pH} = -\log [1 \times 10^{-7}]$$

$$\text{pH} = 7$$

$$[\text{OH}^-] = 1 \times 10^{-7} \text{ mol l}^{-1}$$

$$\text{pOH} = -\log [1 \times 10^{-7}]$$

$$\text{pOH} = 7$$

$$[\text{H}^+][\text{OH}^-] = K_w$$

$$\text{pH} + \text{pOH} = \text{p}K_w = 14,00$$

**Konstanta pro vodné roztoky
(Iontový součin vody)**

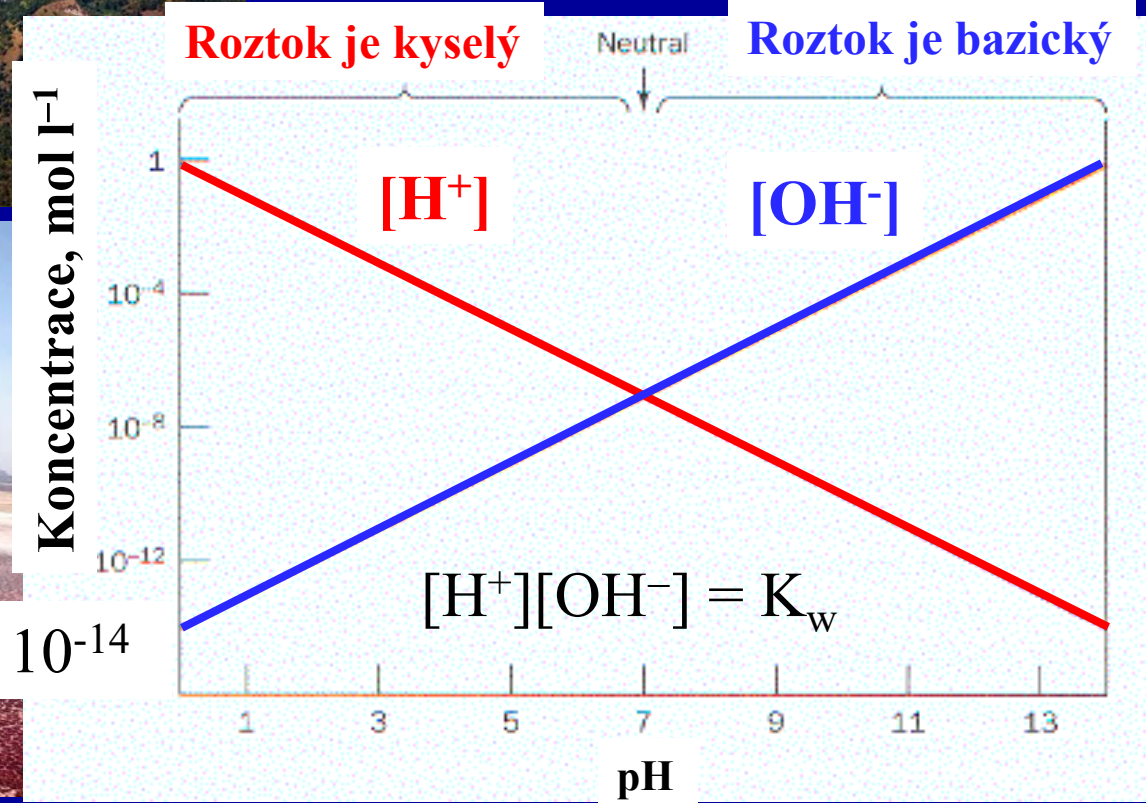
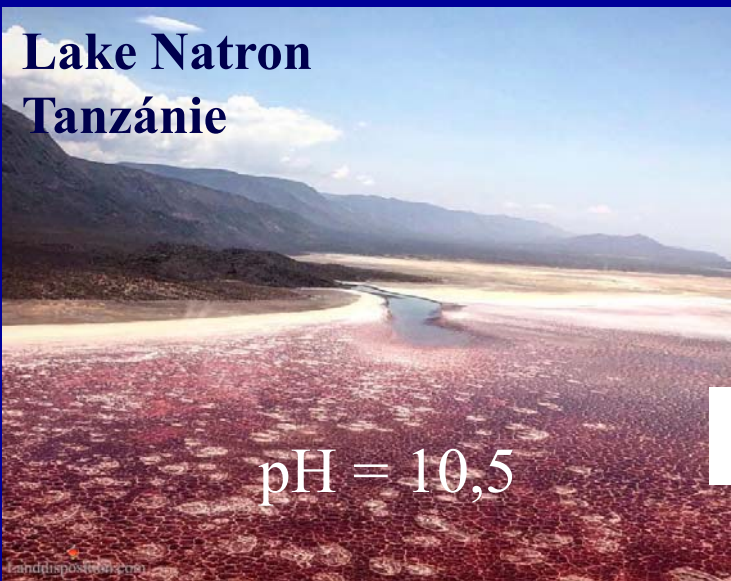
$\text{pH} < 7$	Roztok je kyselý
$\text{pH} = 7$	Roztok je neutrální
$\text{pH} > 7$	Roztok je bazický

pH a pOH stupnice

Kawah Ijen Lake
Indonesie

Lake Natron
Tanzánie

K_a a K_b konjugovaného páru

$$K_a = [\text{H}_3\text{O}^+][\text{NH}_3] / [\text{NH}_4^+] \quad \text{konstanta kyselosti } \text{NH}_4^+$$

$$K_b = [\text{NH}_4^+][\text{OH}^-] / [\text{NH}_3] \quad \text{konstanta bazicity } \text{NH}_3$$

$$K_w = [\text{H}^+][\text{OH}^-] \quad \text{iontový součin vody}$$

$$K_a \times K_b = [\text{H}_3\text{O}^+][\text{NH}_3] / [\text{NH}_4^+] \times [\text{NH}_4^+][\text{OH}^-] / [\text{NH}_3] = K_w$$

$$\mathbf{K_a \times K_b = K_w} \qquad \mathbf{pK_a + pK_b = 14}$$

K_a oxoniového kationtu H_3O^+ (aq)

$$K_C = [\text{H}_3\text{O}^+] [\text{H}_2\text{O}] / [\text{H}_3\text{O}^+] [\text{H}_2\text{O}]$$

$$a(\text{H}_2\text{O}) = x(\text{H}_2\text{O}) \sim 1$$

$$K_a = [\text{H}_3\text{O}^+] [\text{H}_2\text{O}] / [\text{H}_3\text{O}^+] [\text{H}_2\text{O}] = 1$$

$$\text{p}K_a = 0$$

Oxoniový kation je silná kyselina

$$K_a \times K_b = K_w \quad pK_a + pK_b = 14$$

Síla kyseliny roste

Kyselina	Konjugovaná báze	pK _a
HClO ₄	ClO ₄ ⁻	-10
HCl	Cl ⁻	-7
H₃O⁺	H₂O	0
HF	F ⁻	3,2
CH ₃ COOH	CH ₃ COO ⁻	4,75
HCN	CN ⁻	9,1
NH ₄ ⁺	NH ₃	9,2
PhOH	PhO ⁻	10,0
CF ₃ CH ₂ OH	CF ₃ CH ₂ O ⁻	12,4
H₂O	HO⁻	14,0
ROH	RO ⁻	15 – 18
NH ₃	NH ₂ ⁻	35

Síla konjug. báze roste

Reakční rovnováha

Reakce je posunuta na stranu slabé kyseliny a báze

Silnější kyseliny vytěsňují slabší

Silnější báze vytěsňují slabší

Rovnováha posunuta doleva

Rovnováha posunuta doprava

Nivelizující účinek vody

Kyselina	Konjugovaná báze	pK _a
HClO ₄	ClO ₄ ⁻	-10
HCl	Cl ⁻	-7
H₃O⁺	H₂O	0
HF	F ⁻	3,2
CH ₃ COOH	CH ₃ COO ⁻	4,75
HCN	CN ⁻	9,1
NH ₄ ⁺	NH ₃	9,2
PhOH	PhO ⁻	10,0
CF ₃ CH ₂ OH	CF ₃ CH ₂ O ⁻	12,4
H₂O	HO⁻	14,0
ROH	RO ⁻	15 – 18
NH ₃	NH ₂ ⁻	35

Kyseliny silnější než **H₃O⁺** jsou ve vodě zcela disociovány

Báze silnější než **HO⁻** jsou ve vodě zcela protonovány

pH silných kyselin a bází

Kyselina dusičná $c = 0,001 \text{ mol l}^{-1}$ $\text{HNO}_3 \rightarrow \text{H}^+ + \text{NO}_3^-$

$$[\text{H}^+] = 0,001 \text{ mol l}^{-1} \quad \text{pH} = -\log[0,001] = 3$$

Hydroxid draselný $c = 0,1 \text{ mol l}^{-1}$ $\text{KOH} \rightarrow \text{K}^+ + \text{OH}^-$

$$[\text{OH}^-] = 0,1 \quad \text{pOH} = -\log[0,1] = 1 \quad \text{pH} = 14 - \text{pOH} = 13$$

Kyselina chlorovodíková $c = 1 \times 10^{-9} \text{ mol l}^{-1}$ $\text{HCl} \rightarrow \text{H}^+ + \text{Cl}^-$

$$[\text{H}^+] = 1 \times 10^{-9} \quad \text{pH} = -\log(1 \times 10^{-9}) = 9$$

$\text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{H}^+ + \text{OH}^- \quad [\text{H}^+] = 1 \cdot 10^{-7} \text{ mol l}^{-1}$

pH slabých kyselin

$$K_a = \frac{[\text{H}^+][\text{A}^-]}{[\text{HA}]}$$

$$pK_a = -\log(K_a)$$

[H⁺] velmi malá u slabých kyselin
pak [HA] = [HA]₀

$$[\text{H}^+] = [\text{A}^-]$$

$$[\text{HA}] = [\text{HA}]_0 - [\text{H}^+] \approx [\text{HA}]_0 = c_{\text{HA}}$$

Výchozí koncentrace kyseliny

$$K_a = \frac{[\text{H}^+]^2}{[\text{HA}]_0}$$

$$\text{pH} = \frac{1}{2} pK_a - \frac{1}{2} \log c_{\text{HA}}$$

$$[\text{H}^+] = \sqrt{K_a [\text{HA}]_0}$$

$$K_a = \frac{[\text{H}^+][\text{A}^-]}{[\text{HA}]}$$

$$pK_a = -\log(K_a)$$

Roztok kyseliny mravenčí, $c = 0,10 \text{ mol l}^{-1}$, (relativně koncentrovaný)

$K_a = 1,74 \cdot 10^{-4}$ Jaké je pH ?

	HCOOH	H ⁺	HCOO ⁻
Počáteční	0,10	0	0
Změna	-x	x	x
Rovnováha	0,10 - x	x	x
	0,10	4,12 · 10 ⁻³	4,12 · 10 ⁻³

$$K_a = \frac{[x][x]}{[0,1-x]} = 1,7 \cdot 10^{-4} \quad [0,1-x] \approx 0,1$$

$$x^2 = 1,7 \cdot 10^{-5}$$

$$x = 4,12 \cdot 10^{-3}$$

x velmi malé

pak $[\text{HA}] = [\text{HA}]_0$

$$\text{pH} = -\log(4,12 \cdot 10^{-3}) = 2,39$$

$$\text{pH} = \frac{1}{2} pK_a - \frac{1}{2} \log c_{\text{HA}}$$

Roztok kyseliny mravenčí (zředěný), $c = 0,01 \text{ mol l}^{-1}$

	HCOOH	H ⁺	HCOO ⁻
Počáteční	0,010	0	0
Změna	-x	x	x
Rovnováha	0,010 - x	x	x
	0,010	1,22 10 ⁻³	1,22 10 ⁻³

$$K_a = \frac{[x][x]}{[0,01-x]} = 1,7 \times 10^{-4}$$

$$x^2 + 1,7 \times 10^{-4} x - 1,76 \times 10^{-6}$$

$$x = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a} = \frac{-1,7 \times 10^{-4} \pm \sqrt{1,7 \times 10^{-4} - 4(-1,76 \times 10^{-6})}}{2}$$

$$x = 1,22 \times 10^{-3}$$

Když x není velmi malé vůči c_{HA}
pak řešíme kvadratickou rovnici

$$\text{pH} = -\log(1,22 \times 10^{-3}) = 2,9$$

Faktory určující sílu kyseliny

Disociační energie vazby, $D(\text{HA})$

Ionizační energie H, $\text{IE}(\text{H})$

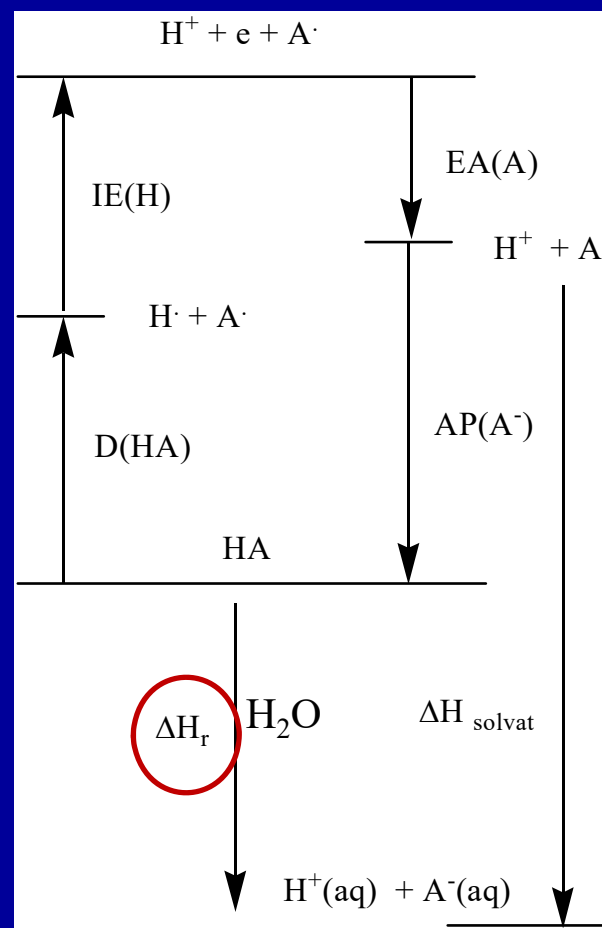
Elektronová afinita A, $\text{EA}(\text{A})$

Protonová afinita A^- $\text{AP}(\text{A})$

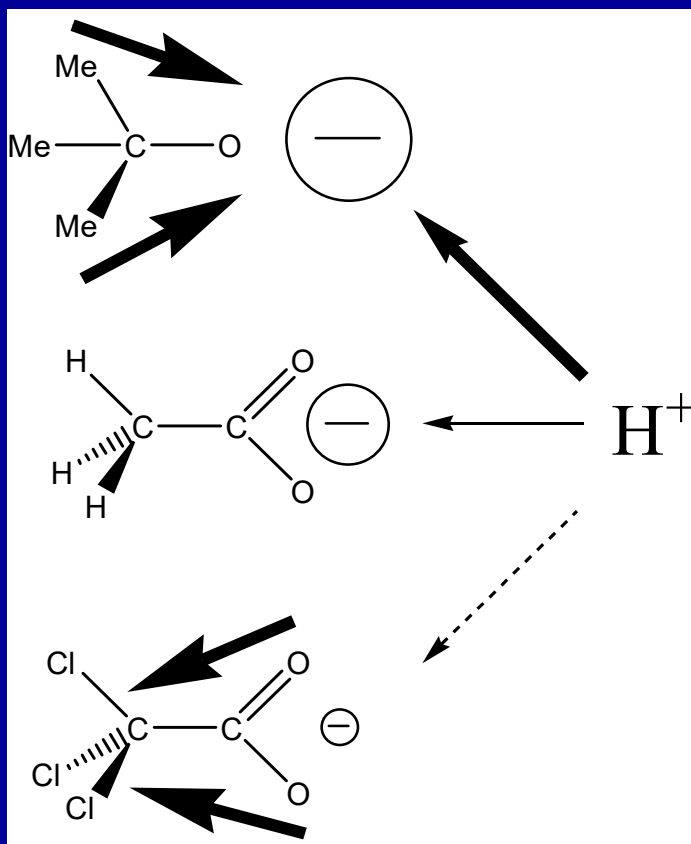

Hydratační (solvatační) enthalpie

Faktory určující sílu kyseliny

${}^t\text{BuOH}$ $\text{pK}_a = 16$

Slabá kyselina

Nejvíce záporného náboje na O
= nejvíce přitahuje H^+

CH_3COOH $\text{pK}_a = 4,75$

CCl_3COOH $\text{pK}_a = 0,52$

Silná kyselina

= nejméně přitahuje H^+

Kyselost roste v periodě doprava

Hydridy = sloučeniny prvků s vodíkem

S rostoucí elektronegativitou prvku roste kyselost, lepší stabilizace záporného náboje

Hydrid	H-CH ₃	H-NH ₂	H-OH	H-F
pK _a	55	35	14	3,2

Kyselost roste

NaH = bazický hydrid:

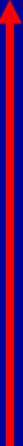

HCl = kyselý hydrid:

Kyselost roste ve skupině dolů

Síla vazby
roste

HX	pK _a	HX	pK _a
HF	3,2	ROH	15-16
HCl	-7	RSH	10
HBr	-9	RSeH	-
HI	-9,5	RTeH	7

Kyselost
roste

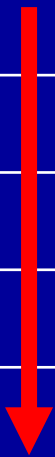
Kyslíkaté kyseliny

Kyslíkaté nebo oxokyseliny = OH skupiny vázány k elektronegativnímu centrálnímu atomu

Kyselost roste

n	pK _a	Síla
0	7	Velmi slabé
1	2	Slabé
2	-3	Silné
3	-8	Velmi silné

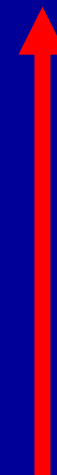
Kyslíkaté kyseliny

Oxidační číslo centrálního atomu

Počet Y=O skupin (n)

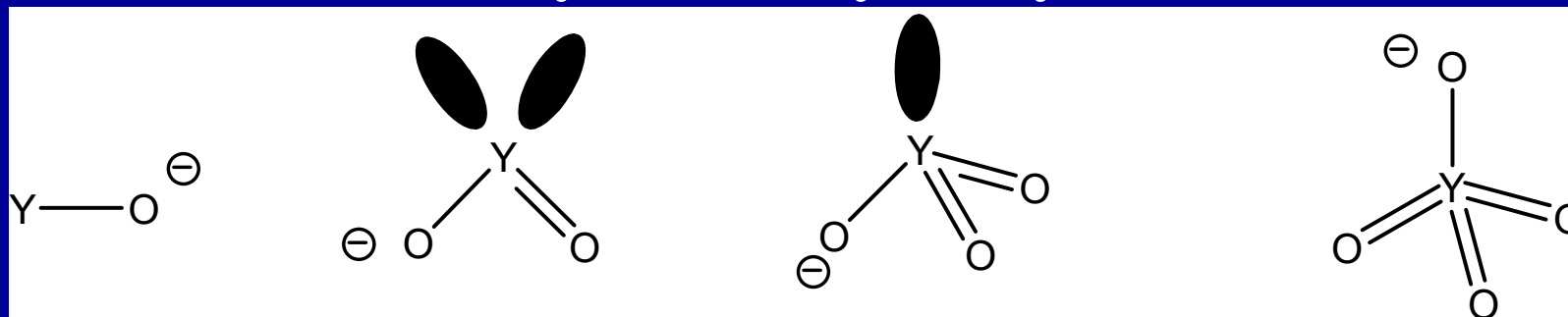
Kyselina	Vzorec	Ox.č.	n	pK _a
Chloristá	O ₃ Cl-O-H	7	3	-10
Chlorečná	O ₂ Cl-O-H	5	2	-3
Chloritá	O=Cl-O-H	3	1	2,00
Chlorná	Cl-O-H	1	0	7,53

Kyselost roste

Kyslíkaté kyseliny

Kyselost roste

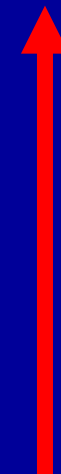
- Stabilizace aniontů mezomerním efektem (rezonanční struktury)
- Rostoucí náboj na Y
oxidační číslo centrálního atomu Y
- Snížení nábojové hustoty na O
elektronegativita centrálního atomu
- Odsávání elektronové hustoty dalšími O atomy (-I)

Usnadňují disociaci H⁺ = zvyšují sílu kyseliny

Kyslíkaté kyseliny

Elektronegativita centrálního atomu

Kyselina	Vzorec E–O–H	Elnegativita χ (E)	pK _a
Chlorná	Cl←O–H	3,2	7,53
Bromná	Br–O–H	3,0	8,69
Jodná	I–O–H	2,7	10,64

Kyselost roste

Kyslíkaté kyseliny

Kyselost roste

Roste náboj M

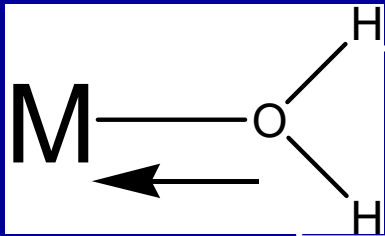
M–O iontová
= slabé kyseliny (= hydroxidy)

M–O kovalentní = silné kyseliny

Kyselost vody hydratovaných kationtů

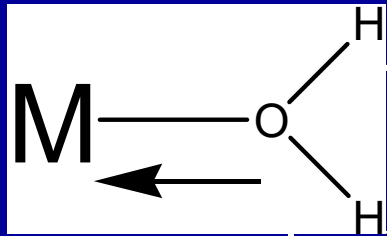

Kation M^{2+}	Iontový poloměr, Å	pK_a
Be^{2+}	0,27	5,6
Mg^{2+}	0,74	11,4
Ca^{2+}	1,00	12,7
Sr^{2+}	1,18	13,2
Ba^{2+}	1,36	13,4

Kyselost protonů roste

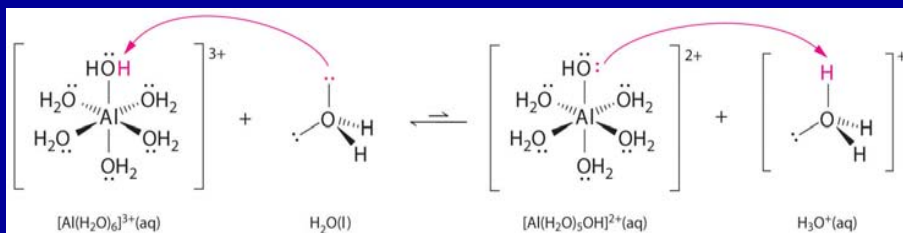
Při zmenšujícím se iontovém poloměru
Roste hustota kladného náboje

Kyselost vody hydratovaných kationtů

Kation M^{n+}	Iontový poloměr, Å	pK_a
Na^+	1,02	14,1
Ca^{2+}	1,00	12,7
La^{3+}	1,03	8,5
Al^{3+}	0,68	4,9
Th^{4+}	0,94	3,2

Kyselost protonů roste

Zmenšuje se iontový poloměr
Roste kladný náboj a nábojová hustota

Reakce roztoků solí

- Soli silné kyseliny – silné báze **KCl**

Bez efektu na pH
Neutrální

- Silná kyselina – slabá báze - hydrolyza **NH₄NO₃**

Kyselá reakce roztoku

$$\text{pH} = 7 - \frac{1}{2} \text{pK}_b - \frac{1}{2} \log c_{\text{solí}}$$

Reakce roztoků solí

- Silná báze – slabá kyselina - hydrolýza **NaF**

Zásaditá reakce roztoku

$$\text{pH} = 7 + \frac{1}{2} \text{pK}_a + \frac{1}{2} \log c_{\text{solí}}$$

- Slabá báze – slabá kyselina - hydrolýza **NH₄F**

$$\text{pH} = 7 + \frac{1}{2} (\text{pK}_a - \text{pK}_b)$$

Nezávisí na $c_{\text{solí}}$

Pufry = tlumivé roztoky

Modelový pufr: 1,0 mol l⁻¹ kyseliny octové (HAc) a 1,0 mol l⁻¹ octanu sodného (NaAc) v roztoku

Přídavek NaAc sníží kyselost roztoku HAc

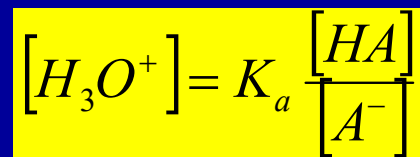
Funkce pufru = udržet **konstantní pH**

1. Přídavkem H⁺ se vytvoří nové molekuly HAc
2. Přídavkem OH⁻ se vytvoří nové molekuly Ac⁻
3. pH je konstantní

Pufry

Henderson-Hasselbalchova rovnice:

Slabá kyselina a její sůl

$$pH = pK_a + \log ([A^-] / [HA])$$

Slabá baze a její sůl

$$pH = pK_a + \log ([B] / [BH^+])$$

$$= 14 - pK_b + \log ([B] / [BH^+])$$

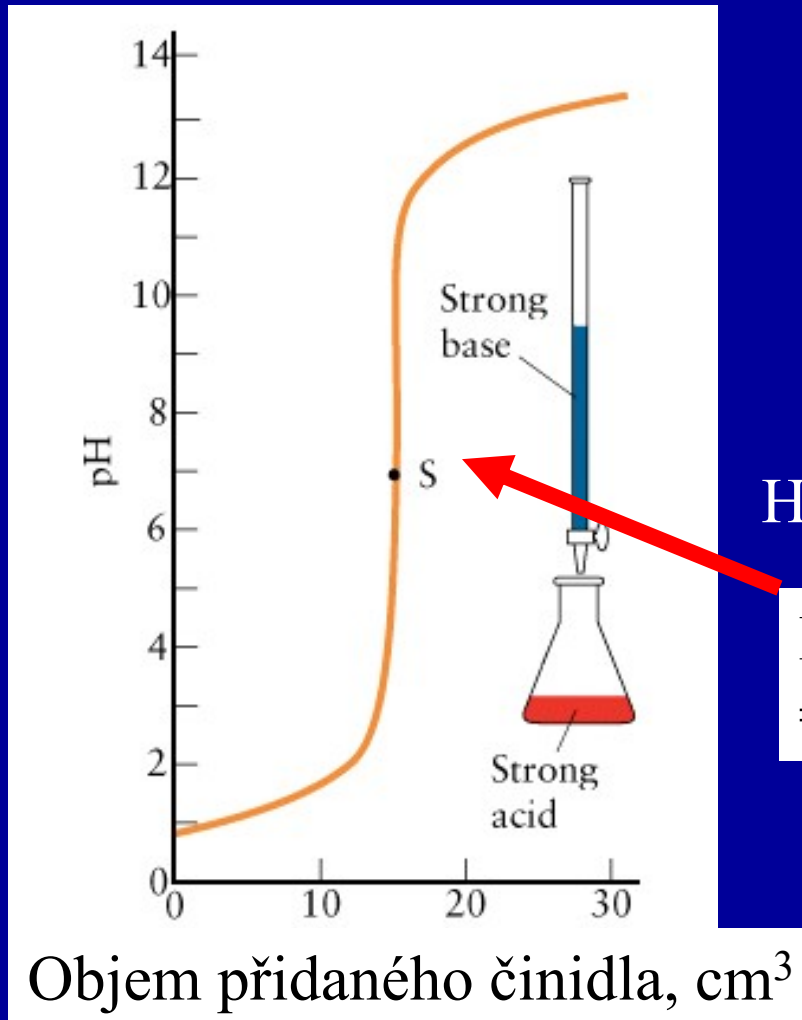
Table 16.4 Typical buffer systems

Composition	pK _a
Acid buffers	
CH ₃ COOH/CH ₃ CO ₂ ⁻	4.74
HNO ₂ /NO ₂ ⁻	3.37
HClO ₂ /ClO ₂ ⁻	2.00
Base buffers	
NH ₄ ⁺ /NH ₃	9.25
(CH ₃) ₃ NH ⁺ /(CH ₃) ₃ N	9.81
H ₂ PO ₄ ⁻ /HPO ₄ ²⁻	7.21

Výpočty acidobazických rovnováh

1. Iontový součin $K_w = [\text{H}^+][\text{OH}^-]$
2. Disociační konstanta $K_a = [\text{H}_3\text{O}^+][\text{A}^-] / [\text{HA}]$
3. Podmínka elektroneutality $[\text{H}_3\text{O}^+] = [\text{A}^-] + [\text{OH}^-]$
4. Látková bilance $[\text{HA}]_0 = [\text{A}^-] + [\text{HA}]$
5. Konjugovaný pár $K_a \times K_b = K_w$

Titrace – řízená acidobazická reakce

Titrace silné kyseliny (HCl, neznámá koncentrace)
silnou bází (KOH, známá koncentrace)

Neutralizace

Bod ekvivalence
= stechiometrie reakce dosažena

Titrace slabé kyseliny silnou bází

$$\text{pH} = 7 + \frac{1}{2} \text{pK}_a + \frac{1}{2} \log c$$

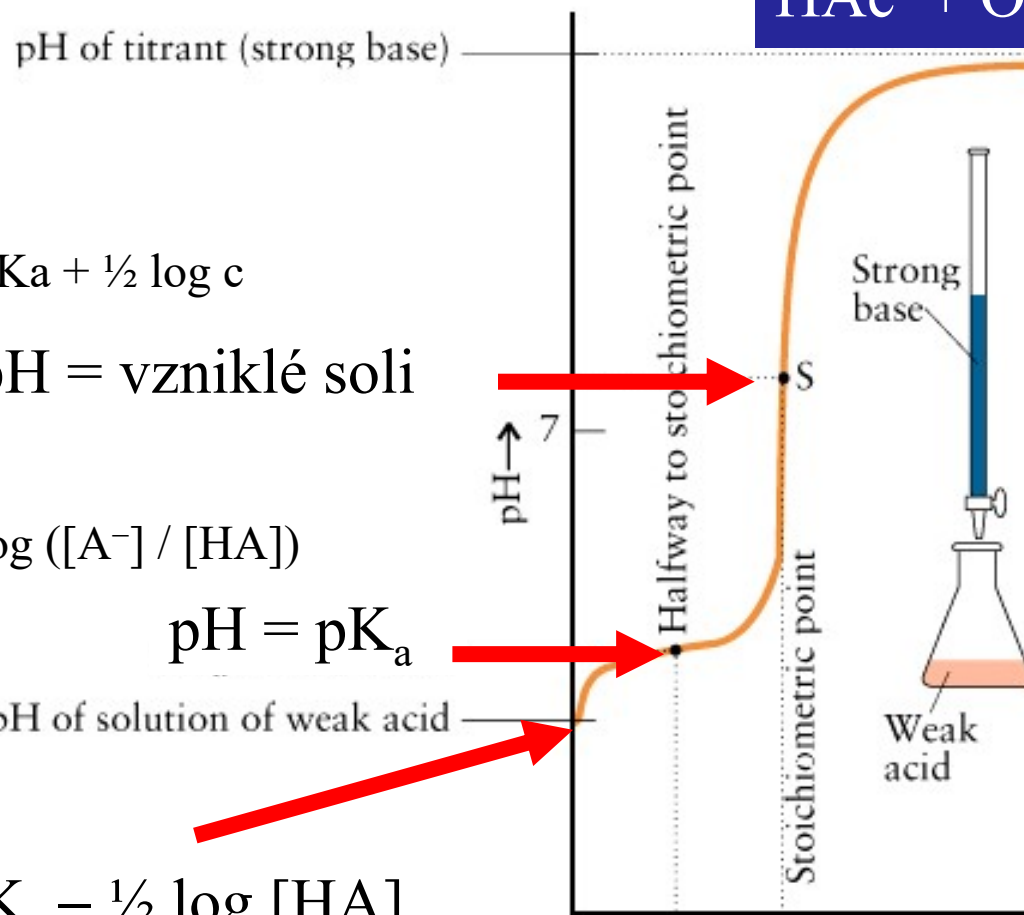
pH = vzniklé soli

$$\text{pH} = \text{pK}_a + \log \left(\frac{[\text{A}^-]}{[\text{HA}]} \right)$$

$$\text{pH} = \text{pK}_a$$

pH of solution of weak acid

$$\text{pH} = \frac{1}{2} \text{pK}_a - \frac{1}{2} \log [\text{HA}]$$

silná baze
KOH

slabá kyselina
HAc

Objem přidaného činidla, cm³

Titrace slabé kyseliny silnou bází

Na počátku titrace - slabá kyselina: $\text{pH} = \frac{1}{2} \text{pK}_a - \frac{1}{2} \log [\text{HA}]$

V polovině titrace - pufr

v bodě $[\text{A}^-] = [\text{HA}]$, tj. 50% zneutralizováno (slabá kys. + sůl):

$$\text{pH} = \text{pK}_a + \log ([\text{A}^-] / [\text{HA}])$$

$$\text{pH} = \text{pK}_a$$

V bodě ekvivalence jen sůl (slabé kyseliny a silné baze):

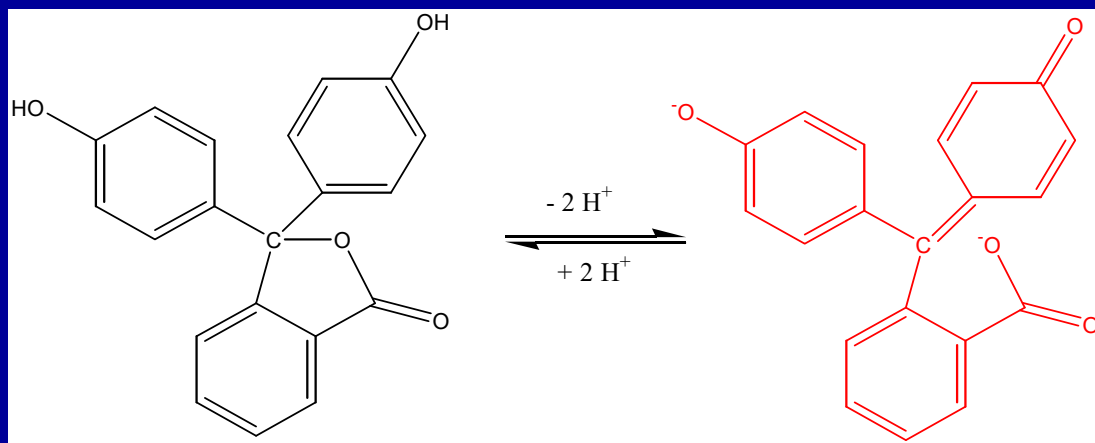
$$\text{pH} = 7 + \frac{1}{2} \text{pK}_a + \frac{1}{2} \log c$$

Indikátory

Látky, jejichž kyselina a konjugovaná báze mají rozdílnou barvu

Fenolftalein

pH = 7,0 - 8,5 - 9,4 - 9,8 - 12,0

Bezbarvý

Červený

Indikátory

$$K_{\text{IN}} = [\text{H}_3\text{O}^+] [\text{In}^-] / [\text{HIn}]$$

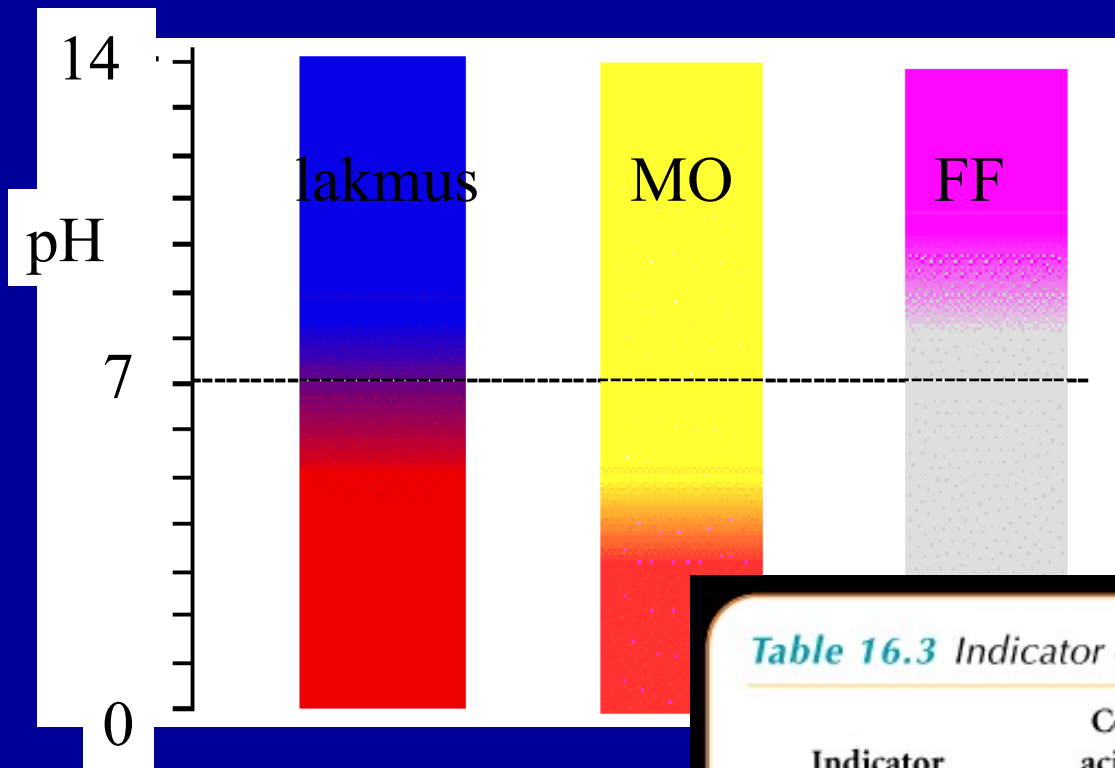
Poznáme barevnou změnu, je-li jedné formy alespoň 10%

$$[\text{H}_3\text{O}^+] = K_{\text{IN}} ([\text{HIn}] / [\text{In}^-]) \quad \text{od } 10:1 \text{ do } 1:10$$

$$\text{pH} = \text{p}K_{\text{IN}} - \log ([\text{HIn}] / [\text{In}^-])$$

Změna barvy

$$\text{pH} = \text{p}K_{\text{IN}} \pm 1$$

Barevný přechod
indikátoru
 $\text{pH} = \text{pK}_{\text{IN}} \pm 1$

Volba indikátoru
podle acidobazické
reakce vznikající
soli

Table 16.3 Indicator color changes

Indicator	Color of acid form	pH range of color change	pK_{in}	Color of base form
thymol blue	red	1.2 to 2.8	1.7	yellow
	yellow	8.0 to 9.6		blue
methyl orange	red	3.2 to 4.4	3.4	yellow
bromophenol blue	yellow	3.0 to 4.6	3.9	blue
bromocresol green	yellow	3.8 to 5.4	4.7	blue
methyl red	red	4.8 to 6.0	5.0	yellow
bromothymol blue	yellow	6.0 to 7.6	7.1	blue
litmus	red	5.0 to 8.0	6.5	blue
phenol red	yellow	6.6 to 8.0	7.9	red
thymol blue	yellow	8.0 to 9.6	8.9	blue
phenolphthalein	colorless	8.2 to 10.0	9.4	pink
alizarin yellow R	yellow	10.1 to 12.0	11.2	red
alizarin	red	11.0 to 12.4	11.7	purple

Solvoteorie kyselin a bází

Autoionizace

Lyoniový ion

Lyátový ion

Autoionizační konstanta (jako K_w v vodě)

$$K = [\text{NH}_4^+] [\text{NH}_2^-] = 2 \cdot 10^{-33} (\text{při } -50 \text{ }^\circ\text{C})$$

$$K = [\text{H}_3\text{SO}_4^+] [\text{HSO}_4^-] = 1 \cdot 10^{-5} (\text{při } 25 \text{ }^\circ\text{C})$$

Solvoteorie kyselin a bází

Kyselina = zvyšuje konc. lyoniového iontu, kationtu

Báze = zvyšuje konc. lyátového iontu, aniontu

Titrace v kapalném NH_3

kyselina

báze

sůl

rozpouštědlo

V kapalném NH_3 je HAc silnější kyselina než ve vodě

V H_2SO_4 (100%) je HAc slabší kyselina než ve vodě